

İMGE DEN SÖZE- OVIDİUS’UN “DÖNÜŞÜMLER” (METAMORPHOSES) BAŞLIKLIL
ŞİİRİNDEN BİR EKPHRASİS ÖRNEĞİ: “AENEAS’IN KADEHİ”
FROM IMAGINATION TO SPEECH- AN EKPHRASIS EXAMPLE FROM OVID’S
“METAMORPHOSES”: “THE CRATER OF AENEAS”

Didem DEMİRALP

Dr. Öğr. Üye, AHBV Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, didemdemiralp@gmail.com, Ankara/ Türkiye

ÖZET

Eski Yunanca bir sözcük olan “ekphrasis”, basitçe “betimleme” demektir. Yazın dilinde “ekphrasis”, imgesel ya da gerçek bir sanatsal nesneyi, sözbilim (retorik) aracılığıyla tasvir etmeyi ifade eder. Eski Yunan edebiyatının en güzel –ve en eski- ekphrasis örneklerine, Homeros, Hesiodos, Aiskhylos, Euripides ve Philostratos’un eserlerinde rastlıyoruz. Öte yandan Vergilius ve Ovidius gibi Romalı şairler de yapıtlarında “ekphrasis”ten faydalanmışlar, başka türlü söylersek, belli bir sanatsal nesneyi, yazın aracılığıyla görünür kılmayı tercih etmişlerdir. Ovidius’un günümüze ulaşan en uzun eseri olan, on beş kitaptan oluşan ve çoğu Yunan ve Roma mitolojisinden seçilen kahramanların olağanüstü dönüşümlerini anlatan “Dönüşümler”i (Metamorphoses), şairin, bu türden üç betimlemesini içerir. Bunlar sırasıyla, “Güneş Tanrısı Sol’un Sarayı”, “Arakhne’nin Dokuması” ve “Aeneas’ın Kadehi”dir (Krater).

Bizim bu çalışmadaki amacımız, “Dönüşümler”in, on üçüncü kitabında resmedilen ve rivayete göre, Delos kralı Anius’un, adadan ayrılmak üzere olan Troyalı yiğit Aeneas’a armağan olarak sunduğu ve bu sebeple kimi kaynaklarda “Anius’un Kadehi” olarak da geçen ve çağdaş araştırmacılar tarafından fazla irdelenmemiş olan kadehi, üzerindeki tasvirlerle birlikte yakından incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Ekphrasis, Ovidius, Dönüşümler, Aeneas, Krater.

ABSTRACT

The word “ekphrasis or “ecphrasis” derives from Greek and literally means “description”. On the other hand, in literature, it indicates the portrayal of a work of art as a rhetorical prose. The best and the first examples of ecphrasis in Ancient Greek Literature may be found in the works of Homer, Hesiod, Aeschylus, Euripides and Philostratus. Besides Ancient Roman poets such as Virgil and Ovid used ecphrasis. Alternatively, they chose to depict works of art using words. Ovid’s mythological epic “The Metamorphoses” in fifteen books contains three plastic ecphrases. These are “The Palace of the Sun”, “Arachne’s Tapestry” and “The Crater of Aeneas”.

Our aim in this study is to amplify this crater portrayed in book thirteen of “The Metamorphoses”. According to the legend, it was a gift given to Aeneas by Anius, the Delian king. Actually this crater which is otherwise known as “Anius’ Cup” is the least known of the three ecphrases in the epic.

Key Words: Ecphrasis, Ovid, Metamorphoses, Aeneas, Crater.

GİRİŞ

Eski Yunanca bir kelime olan “ekphrasis”, en yalın haliyle “betimleme”yi imler. Öte yandan edebiyatta “ekphrasis”, hayalî yahut gerçek bir sanat eserini, sözbilim aracılığıyla resmetmeyi ifade eder. Eski Yunan edebiyatının en güzel “ekphrasis” örnekleriyle, Homeros¹, Hesiodos², Aiskhylos³, Euripides⁴ ve Philostratos’un⁵ eserlerinde⁶ karşılaşıyoruz. Bunun yanında Vergilius⁷ ve Ovidius⁸ gibi

¹ İyonyalı epik şair. İ. Ö. 8. yüzyılda yaşadığı düşünülür.

² İ. Ö. 700. Yunanlı epik şair.

³ İ. Ö. 525/4- 456. Yunanlı tragedya şairi.

⁴ İ. Ö. 485- 406. Yunanlı tragedya şairi.

⁵ İ. S. 190- 230. Yunanlı yazar.

⁶ Homeros’un “İlyada” ve “Odyssea”sı ile Hesiodos’un “Herakles’in Kalkanı”ndan başka Aiskhylos’un “Thebai’ye Karşı Yediler” ve Euripides’in “Fenikeli Kadınlar”, “İon” ve “Elektra” başlıklı tragedyalari ile Philostratos’un –iki kitaplık- “Tasvirler”inde.

⁷ Yahut Publius Vergilius Maro (İ. Ö. 70- 19).

⁸ Ya da Publius Ovidius Naso (İ. Ö. 43- İ. S. 17).

Romalı şairler de eserlerinde, belli bir sanatsal nesneyi, yazın aracılığıyla görünür kılmayı tercih etmişlerdir. Vergilius'un "Aeneis"⁹, bu türden altı örnek¹⁰ içerirken; Ovidius'un on beş kitaptan oluşan "Dönüşümler"¹¹ (Metamorphoses), böyle üç örneğe¹¹ ev sahipliği yapar.

Bizim bu çalışmadaki amacımız, Ovidius'un, "Dönüşümler"¹²in, on üçüncü kitabında resmettiği ve rivayete göre, Delos kralı¹² Anius'un, adadan ayrılmak üzere olan Aeneas'a armağan olarak sunduğu ve bu sebeple kimi kaynaklarda "Anius'un Kadehi" olarak da geçen kadehi, üzerindeki tasvirler bağlamında yakından incelemektir.

OVIDIUS'UN "DÖNÜŞÜMLER" (METAMORPHOSES) BAŞLIKLİ ŞİİRİNDEN BİR EKPHRASİS ÖRNEĞİ: "AENEAS'IN KADEHİ"

Aeneas'ın Delos serüveni yahut yiğidin, beraberindekilerle birlikte Delos Adası'na gidişi ve Anius ile karşılaşması en çok "Aeneis" Destanı'nda anlatıldığı şekliyle¹³ bilinir. Lakin Vergilius'un hikâyesi, kahramanın, Apollo'ya yaptığı sunuyla ve tanrının kehanetiyle sınırlıdır (Norton, 2013: 160). Öte yandan bu öykü, Ovidius'ta farklı bir çehre kazanır. Şair, Apollo'nun kehanetine birkaç dize ayırdığı anlatısını, Anius kızlarının hikâyesiyle¹⁴ ve kral ile Troialılar arasındaki hediyeye değiş tokuşuyla süslemiştir. Bu hediyeler arasında öne çıkan ise şüphesiz, Anius'un armağanı olan kadehtir. Ovidius'un dediğine göre, Anius'un Aeneas'a hediyesi olan ve Hyleli¹⁵ bir zanaatkâr olan Alcon'un elinden çıkan kadehin üzerinde şu tasvirler yer alır:

"Bir kent vardı. Yedi kapısını da fark edebilirdin. Bunlar, kente ismini veriyor¹⁶ ve onun, hangi kent olduğunu anlatıyordu.

Kentin önünde bir cenaze töreni,
mezarlar, ateşler, kurulu odun yığınları,
saçları dağınık ve bağrıları açık analar
matem tutuyorlar. Nymphalar da¹⁷ ağlıyor,
kuruyan pınarları için yastalar.
Yapraksız kalmış ağaçlar çıplak dururken, dişi keçiler
kurumuş kayaları kemiriyor.

Bak! Zanaatkâr, Orion'un¹⁸ kızlarını¹⁹, Thebae'nin ortasında betimlemiş.
Birinin, boynunu açarak cesaretle yardığını,
diğerin, cesur yüreğine sapladığı kılıçla,
kendi halkı için öldüğünü ardından kent boyunca güzel bir

⁹ Veya "Aeneas'ın Destanı". On iki kitaptan oluşan yapıt, Troyalı prens Aeneas'ın, savaşın ardından, beraberindekilerle birlikte Anadolu'dan ayrılmasını ve -diyar diyar dolaştıktan sonra- İtalya'nın Latium Bölgesi'nde yeni bir yerleşim yeri kurmasını anlatır.

¹⁰ Sırasıyla "Juno Tapınağı'nın Duvarları", "Cloanthus'un Pelerini", "Apollo Tapınağı'nın -Daedalus'un kabartmalarıyla süslü- Kapıları", "Turnus'un Kalkanı", "Aeneas'ın Kalkanı" ve "Pallas'ın Kılıç Kayışı".

¹¹ Sırasıyla "Güneş Tanrısı'nın (Sol) Sarayı", "Arakhne'nin Dokuması" ve "Aeneas'ın Kadehi".

¹² Aynı zamanda Apollon (Apollo) rahibi.

¹³ 3. 80- 120.

¹⁴ Yahut felaketiyle. Anius'un -Aeneas'ın babası- Anchises'e bizzat anlattığı gibi. Kralın bir oğlu, dört kızı varmış. Oğlu -aynı zamanda bilicilik yeteneği olan- Andros, adını verdiği adanın kralı imiş. Kızları ise ataları olan -bereket ve şarap tanrısı- Dionysos'un (Liber) kendilerine verdiği bir yeteneğin sonucunda, dokundukları her şeyi zeytinyağı, buğday ve şaraba dönüştürüyorlarmış. Bunu duyan Argos kralı Agamemnon -Troya Savaşı sırasında- onlardan faydalanmak isteyince, kızların ikisi Euboea'ya kaçmış. Andros'a sığınan kızlar ise -harpten korkan erkek kardeşleri tarafından- düşmana teslim edilmişler. Liber'e yakararak, yardım istemişler. Bunun üzerine birer beyaz güvercine dönüştürülmüşler.

¹⁵ Boeotia'da bir kasaba.

¹⁶ Thebai (Thebae). Kent, "Yedi Kapılı Thebai" olarak bilinirdi.

¹⁷ Su perileri.

¹⁸ Dev avcı. Annesi -kral Minos'un kızı- Euryale, babası tanrı Poseidon (Neptun) ya da -Hyria kralı- Hyrieus imiş (Grimal, 2012: 565).

¹⁹ Metioche ve Menippe. Antoninus Liberalis'in (İ. S. 2. yüzyıl?) -Corinna ve Nicandrus'a dayanarak- verdiği bilgiye göre, Athena'nın (Minerva), dokuma sanatını öğrettiği; Aphrodite'in (Venus), güzellikle donattığı iki kızmışlar. Yurtları Aonia (Boeotia) üzerine bir veba salgını çökünce, Apollo'nun buyurduğu gibi, kendilerini kurban etmişler. Lakin kardeşlere acıyan yer altı tanrıları Persephone (Proserpina) ve Hades (Dis), onları birer kuyruklu yıldızla dönüştürmüşler. Aonialılar, onurlarına Orchomenus yakınlarında bir mabet inşa ettirdikleri ve her yıl kurbanlar sundukları kız kardeşlere "Koronidler" diyorlarmış (Liberalis, 2001: 84).

cenaze töreniyle taşındıklarını ve yas tutan kalabalığın ortasında yakıldıklarını. Sonra Coronae²⁰ olarak adlandırılan ikiz delikanlıların saf küllerin arasından, soy yok olmasın diye ortaya çıktığını ve cenaze alayına önderlik ettiğini. İşte böyle idi eski bronz. Işıldayan figürlerle bezeli lakin ağzı altın yaldızlı²¹ acanthus yapraklarıyla süslü”(Ovid, 2004: 531; Ovidus, 2019: 364).

Bu kadehin önemi, onun, “Dönüşümler”de anlatılan Troia efsanesiyle ilişkili olmasından kaynaklanır. Bunun yanında o, eserin “Küçük Aeneis” olarak da bilinen bölümünde²² yer alan tek ekphrasis örneğidir.

Ovidius’un çizdiği resmi bu bağlamda yorumlayan erken dönem Ovidius eleştirmenleri, kadeh üzerinde yer alan tasvirleri, Troia ile ilişkilendirir. Başka türlü söylersek, onlar, Thebae’nin düşüşünü ve Orion’un kızlarının küllerinden ikiz delikanlıların doğuşunu, Troia’nın yıkılışı ve –Aeneas ve ardılları tarafından- Roma olarak dirilişi olarak yorumlarlar (Papaioannou, 2005: 24).

Orion kızlarının hikâyesi, hemen öncesinde anlatılan Anius’un kızlarının hüznü öyküsüne koşutluk gösterir. Öte yandan kızların mucizevî dönüşümlerinin gerçekleştiği yerin Thebae olması, Ovidius’un tercihiyle açıklanabilir.²³ Bir görüşe göre, bu durum, şairin, Thebae söylencelerine yaklaşımıyla ilişkilidir. Zira o, Roma’nın yükselişini ve –olası- düşüşünü anlatmak için, Thebae kaynaklı söylencelerden faydalanır (Hardie, 1990: 225). Öte yandan şairin bu tercihi, Klasik Çağ Atinası’nda sergilenen tragedyaları²⁴ özellikle de Aiskhylos’un “Thebai’ye Karşı Yediler”²⁵ oyununu anımsatır.

Troialı Aeneas’a sunulan hediyenin, herhangi bir silah değil de bir kadeh olması da şüphe yok yine vidius’un seçimiyle ilişkilidir. Tıpkı kadeh üzerinde yer alan tasvirlerde olduğu gibi, bu görünüm de onun ilham aldığı şair ve yazarlar göz önünde bulundurularak açıklanabilir. Bu durumda akla ilk gelenler, Homeros’taki “Nestor’un Kadehi”²⁶ ile Theokritos’taki²⁷ “Thyrsis’in Kadehi”dir²⁸. Homeros’un tasviri, Pylos kralı olan ihtiyar Nestor’un gücünü ve zenginliğini imlerken; Ovidius’unki, Anius’un duyduğu hüznü işaret eder. “Aeneas’ın Kadehi” üzerinde yer alan bitkisel bezemeler ise “Thyrsis’in Kadehi”ni anımsatmakla birlikte Ovidius’un, destan şiiriyle pastoral şiiri kaynaştırma çabasını imler (Norton, 2013: 161- 163).

SONUÇ

Aeneas’ın yahut Anius’un Kadehi olarak bilinen içki kabı, “Dönüşümler”in on üçüncü ve on dördüncü kitaplarına konu olan ve “Küçük Aeneis” olarak da bilinen efsanede yer alan tek ekphrasis örneğidir. Ovidius’un adeta Alcon’la özdeşleşerek çizdiği bu resmin, Homeros ve Vergilius’un anlatılarına çok şey borçlu olduğu inkâr edilemez. Öte yandan hikâyedeki kimi ayrıntılar yalnız Ovidius’a özgü olup, onun şair dehasına işaret ederler. Bunlar arasında ilk göze çarpan, Anius’un kızlarının hüznü öyküsüdür. Delos kralının bizzat kendi ağzından anlattığı dönüşüm, şairin, Alcon’a atfettiği kadehin üzerinde tasvir edilen başka bir dönüşüm hikâyesiyle koşutluk gösterir. Dev bir avcı olan Orion’un

²⁰ Yahut Coroni.

²¹ Ve kabartma şeklindeki.

²² 13. 623- 14. 608.

²³ Tıpkı kızların dönüşümlerinin farklı anlatılması gibi (Bkz. 19.dipnot).

²⁴ Nitekim günümüze ulaşan oyunların otuz ikisinin konusu, Thebai kaynaklı söylencelerle alakalıdır. Bunun yanında kenti, Atina veya –Ovidius’un şiiri bağlamında- Roma’nın olumsuz örneği olarak kabul edip etmeme konusundaki tartışmalar devam etmektedir (https://www.academia.edu/5047038/Thebes_in_Tragedy).

²⁵ Bir üçlemenin son oyunu olup, kral Oidipus’un oğulları Eteokles ile Polyneikes’in, Thebai kentini ele geçirmek için yaptıkları savaşı konu alır. Şair, eserinde, kentin kapıları önünde vuruşmaya hazırlanan yedi askerin kalkanını resmetmiştir.

²⁶ “İlyada”nın on birinci kitabında yer alan. Homeros’un dediği şekliyle: “İki ayaklı bu kadehin, altın kakmalıydı üstü, kulbu vardı tam dört tane, gagalıyordu her kulbu altından iki kumru. Kimse kaldıramazdı onu doluyken. Yaşlı Nestor kolayca kaldırdı onu” (Homeros, 2007: 279).

²⁷ Helenistik Çağ Şairi. Bukolik (Pastoral) şiirin yaratıcısı.

²⁸ Şair –kır yaşamını konu alan şiirlerinin (Eidyllion) birincisinde- kadehin ağzının altın yaldızlı –ve sarı çiçekleriyle göz dolduran- hanımelı dallarıyla çevrili olduğunu söylüyor. Bunun yanında kadehin üzerine bir de genç kız resmedilmiş (Theocritus, 1892: 2).

kızlarının yani Metioche ve Menippe'nin dönüşümlerini konu alan bu resimlerde dikkat çeken, kızların küllerinden ikiz delikanlıların doğuşudur. Anlatı, bu şekliyle yalnız Ovidius'a özgüdür. Olayın gerçekleştiği yerin başka bir deyişle vebanın kavurduğu kentin Thebae olarak nitelendirilmesi de şüphesiz yine Ovidius'un şair dehası ile açıklanabilir. Zira o, Roma'nın yükseliş ve –muhtemel- çöküşünü ve burada anlatılan hikâyeye özgü olarak da Troialılar'ın kaderini, Thebae kaynaklı söylenceler ışığında anlatmayı yeğlemiştir.

Orion kızlarının dönüşümlerini anlatan resimlere eşlik eden ve kadehin ağız kenarını süsleyen yaprak bezemeleri ise şüphe yok ki yine yalnızca -okuyucusuna farklı bir okuma deneyimi yaşatmak isteyen- şairin dehasıyla açıklanabilir. Olağanüstü bir dönüşümün resimsel anlatısına eşlik eden bu bitkisel süslemeler, şairin, epik olarak nitelendirilen şiirle bukolik olarak bilinen şiiri kaynaştırmadaki ustalığını gösterir.

KAYNAKÇA

- Grimal, P. (2012). *Yunan ve Roma Mitoloji Sözlüğü* (çev. Sevgi Tamgüç). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Homeros. (2007). *İlyada* (çev. Azra Erhat, A. Kadir). İstanbul: Can Yayınları.
- Liberalis, A. (2001). *The Metamorphoses of Antoninus Liberalis* (trans. Francis Celoria). New York: Routledge.
- Norton, L. (2013). *Aspects of Ecphrastic Technique in Ovid's Metamorphoses*. Cambridge: Cambridge School Publishing.
- Ovid. (2004). *Metamorphoses* (trans. David Raeburn). London: Penguin Books.
- Ovidius. (2019). *Dönüşümler I- XV* (çev. Asuman Coşkun Abuagla). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Papaioannou, S. (2005). *Epic Succession and Dissension: Ovid, Metamorphoses 13.623- 14.582, and the Reinvention of the Aeneid*. New York: Walter de Gruyter.
- Theocritus. (1892). *Theocritus* (trans. C. S. Calverly). London: George Bell&Sons.

İnternet Kaynakçası

- Hardie, P. (1990). *Ovid's Theban History: The First "Anti- Aeneid"?* : The Classical Quarterly, 1990 (1): https://www.jstor.org/stable/639324?seq=1#metadata_info_tab_contents, (27.04.2020).
- Rosenbloom, D. (2003). *The Blackwell Encyclopedia of Greek Tragedy. Vol. 3.* https://www.academia.edu/5047038/Thebes_in_Tragedy (16.04.2020).